

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE TÜRK PARASININ KONVERTİBİLİTESİ

Emine BİLGİLİ*

GİRİŞ

1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleri ile birlikte, Türk ekonomisi için oldukça yabancı sayılabilecek bir konu gündeme geldi: Konvertibilite. Bu ana kadar konvertibilite konusu iktisat kamuoyunca tartışılmayan ve buna gerek de duyulmayan bir özellik taşıyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında konvertibilitesi olan Türk parası 20 Şubat 1930 da 1567 sayılı «Türk Parasının Kıymetini Koruma» hakkındaki kanunun yürürlüğe girmesi ile serbest döviz olmaktan çıkmış ve konvertibilite de 1980 yılına kadar bir daha gündeme gelmemiştir. Aslında yukarıda anılan kanunla Türk parasının konvertibilitesi kaldırılmışsa da, Türkiye Avrupa Para Anlaşması (EMA)'na girmekle ilke olarak konvertibiliteyi benimsemiştir. Fakat konvertibiliteye geçişin ön koşullarını sağlayamamış olmasından dolayı Türkiye konvertibilite sistemini kuramamıştır. EMA'nın yürürlüğe girdiği 27.12.1958 tarihinden beri anlaşmaya dahil ülkelerin, Türkiye dışında tümü paralarına tam veya sınırlı konvertibiliteyi sağlamışlardır.

Konvertibilite konusunun 1980'den sonra sık sık gündeme gelmesi ve tartışılmasının esas nedeni, 24 Ocak 1980 Kararları ile uzun yıllar müdahaleci ekonomi modelinden, serbest piyasa dengelerini içeren bir ekonomik modele geçiş yapılmak istenmesidir. Türkiye 1930'larda başlayan, fakat 1960'lara kadar kesintili olacak uygulanan ancak 1963 yılında planlı kalkınma dönemine geçilmesiyle birlikte süreklilik kazanan ve şuurla uygulanan ithal ikamesine dayalı sanayileşme politikasından, ihracatın geliştirilmesine ve ekonominin dışa açılmasına yönelik sanayileşme politikasına yöneldi. 24 Ocak Kararları ve sonrasında alınan önlemlerle uzun yıllar dış dünyadan soyutlanmış olan Türk ekonomisini dünya ekonomisi ile bütünleştirilmesi istenmiştir. Bu çerçevede, gerek iç gerekse dış ekonomiye ilişkin bir çok alanda serbest piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu

(*) Erciyes Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü Araştırma Görevlisi

amaçla liberal bir dış ticaret rejimi uygulamaya konulmuş reel faiz uygulanmasına geçilmiş ve esnek kur sistemiyle «gerçekçi» kur politikasının uygulanmasına başlanmıştır. Dolayısıyla 24 Ocak Kararları'ndan sonra başlayan liberalleşme akımlarıyla birlikte Türk Lirası'nın konvertibilitesi gündeme gelmiştir. Ayrıca Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusu da bu gelişmelerde rol oynamıştır. 1980 sonrası kambiyo rejiminde yapılan yumuşatmalarla, Türk Lirası konvertibil bir para konumuna getirilmeye çalışılmıştır. Bu gelişmeler üzerine Türk Hükümeti, 22.3.1990 tarihinde IMF'ye başvurarak TL.'yi konvertibil bir para olarak tescil ettirmiş ve yasal olarak TL.'nin konvertibilite işlemi tamamlanmıştır.

Bu makalede amacımız, konvertibilite konusunu detaylı olarak incelemek değildir. Cumhuriyetin ilk yıllarında konvertibilitesi kaldırılan ve 1980 sonrası dönemde yeniden konvertibil bir para konumuna getirilmeye çalışılan Türk parasının, tarihi süreç içindeki durumunu incelemektir. Bu nedenle konvertibilite açısından Türk Lirası için üç dönem sözkonusudur. Türk Lirasının konvertibil olduğu 1930 öncesi dönem, 1930-1980 konvertibiliteden uzaklaşan dönem ve 1980 sonrası konvertibilitenin kurulmasına çalışılan dönem. Bu çalışmamızda ilk olarak konvertibilite ile ilgili genel bazı bilgiler verildikten sonra, yukarıda anılan dönemler itibariyle Türk Lirasının durumu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Sonuç kısmında ise 1990 yılında yasal olarak konvertibilitesi ilan edilen TL'nin uygulamadaki başarı şansı ortaya konulacaktır.

1 — Konvertibilite

Konvertibilite kelimesinin sözcük anlamı «çevirme», «dönüştürme» demektir. İktisatta da bir ülke parasının döviz piyasasında yabancı paralara veya milletlerarası ödeme vasıtalarına (altın, çek, police v.s.) dönüştürülmesini ifade eder.

En geniş tanımlama ile konvertibilite veya tam konvertibilite, bir ülkede yerli veya yabancı olmasına bakılmaksızın dileyen herkesin, hangi amaçla olursa olsun, o ülke parasını döviz piyasasında herhangi bir ülke parasına serbestçe dönüştürebilmesidir. Aynı şekilde yabancı veya ulusal paranın iç piyasada birbirine dönüştürülme serbestisi yanında, ülkeden ithal ve ihracı da serbesttir. Bu tam konvertibilite tanımının geçerli olabilmesi için, dış ticaret işlemlerinin de serbest olması gerekir. Aksi takdirde paranın konvertibilitesinin hiç bir anlamı olmaz. Bir paranın konvertibilite özelliği tam bir kambiyo de-

netimi uygulaması ile yok olmaktadır. Tam konvertibilite ile kambiyo denetimini iki zıt uç olarak alırsak, paranın serbestçe değiştirilebilmesi ve kullanılabilmesinin kısmen uygulandığı «kısmi konvertibilite» söz konusu olmaktadır. «Uygulamada daha çok rastlanan kısmi konvertibilite uygulamasıdır.» Ülkeler paralarına konvertibilite tanırlarken döviz piyasası üzerinde çeşitli derecelerde kısıtlamalarını sürdürmektedirler. Bu kısıtlamalar daha çok, işlemi yapacak kişinin yerli veya yabancı oluşuna ve yapılacak işlemin niteliği ile (cari işlemler ve sermaye işlemleri) ilgili olmaktadır. Eğer bir ülke cari işlemler için konvertibilite tanımışsa, ulusal paranın yabancı paraya çevrilme serbestisi sadece mal ve hizmet alım-satımı üzerindedir. Bu, cari işlemler konvertibilitesi olarak adlandırılır ve tam konvertibiliteye geçişte ilk adım olarak 1950'lerde bir çok Avrupa ülkesi tarafından kabul edilmiştir. Eğer yabancılar için konvertibilite tanınmışsa dış konvertibilite söz konusudur. Bu durumda ülke vatandaşları aleyhine olarak, yabancılar ulusal para ile ifade edilen her türlü alacak haklarını (veya cari işlemlerle de sınırlı olabilir) istedikleri herhangi bir dövize serbestçe dönüştürme hakkına sahiptirler. (Kreinin, 1975: 142).

Konvertibilite teriminin anlamı uygulanan para sistemine göre değişmektedir. Birinci Dünya Savaşı öncesine kadar uygulanan altın para sisteminde ulusal paralar ihtiva ettikleri altın miktarına göre serbestçe birbirlerine dönüştürülebilmiştir. Yine bu sistemde altın ithal ve ihracı da serbest bırakıldığı için konvertibilite kendiliğinden sağlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında çoğu ülkeler yavaş yavaş kıymetli madenlere tahvil kabiliyeti olmayan ve sınırsız yasal tedavül zorunluluğu bulunan kağıt paralar kullanmaya başlamışlardır. Dolayısıyla kağıt para sistemine geçilmesi ile birlikte konvertibilite de anlam değiştirerek, ulusal paraların ihtiva ettikleri altın miktarlarına göre değil, cari piyasa fiyatlarına göre birbirlerine serbestçe dönüştürülmesi anlamına gelmiştir.

Konvertibilite bir amaç değil, ekonominin uluslararası ekonomiye entegrasyonunu sağlayacak, uluslararası ödemeleri kolaylaştırarak mali ve ticari akımları geliştirecek bir araçtır. Bir ülke parasının konvertibil olması yanında bunu sürdürmesi çok önemlidir. Bunun için de o ülke parasına olan güvenin tam olması gerekir. Bu güven ise ekonomik performansın başarılı olması ile sağlanır. Ekonomik istikrarın sağlanamadığı (işsizlik ve enflasyonun yüksek olduğu) büyüme hızı ve verimlilik artışlarının düşük olduğu ekonomiler, dış piyasalarda rekabet gücü olmayacak ve döviz giderleri cılız kalacaktır. Bu durumda olan ekonomilerin paralarına olan güven sarsılacağı için, konvertibiliteyi sürdürmeleri imkânsız hale gelecektir.

2 — 1930 Öncesi Konvertibil Dönem

1980 sonrası tartışılmaya başlayan ve 1990 yılında yasal olarak ilan edilen konvertibilite, Türk Lirası için yeni bir konu değildir. Çünkü Cumhuriyetin ilk yıllarında da Türk parası konvertibil bir paradır ve bu dönem Osmanlı döneminin bir uzantısıdır. Aşağıda ilk olarak Cumhuriyetin ilk yıllarında TL.'nin konvertibilitesinin nasıl sürdürüldüğü, daha sonra ise 1929 yılında kambiyo kontrolü uygulamasına geçilmesi ile birlikte TL.'nin konvertibilitesinin kaldırılması ele alınacaktır.

2.1. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Parasının Konvertibilitesi

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Birinci Dünya Savaşı'na kadar esas itibariyle madeni para sistemi cari olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan Cumhuriyete kadar olan dönemde ise kağıt para sistemine geçilmeye çalışılmıştır. Bilindiği gibi altın para sisteminde konvertibilite sistemin tabii bir sonucu olduğundan Osmanlı döneminin son bir kaç yılı hariç konvertibilite yürürlükte olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti'nin dış iktisadi ilişkilerini kapitülasyonlar belirlemiştir. Osmanlı hükümetinin yapmış olduğu ticaret sözleşmeleri nedeniyle, bağımsız bir ekonomi politikası izlenememiştir. Serbest dış ticaret politikasına karşı «milli İktisat» politikasını benimseyen İttihat ve Terakki, Birinci Dünya Savaşı'nı fırsat bilerek önce kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırmıştır. Daha sonra ülkenin ihtiyacı olan bazı tahıl ve stratejik maddelerin yurt dışına çıkarılmasını yasaklamış, savaş dolayısıyla yabancı paralara karşı spekülatif talebin ve ülke dışına para kaçırma çabalarının artması üzerine de döviz kontrol rejimi getirmiştir (Toprak, 1984: 671).

1 Şubat 1917 tarihinde «Kambiyo Muameleleri Merkez Komisyonu» kurularak yurt dışına döviz çıkarılmasının denetlenmesi ve sınırlandırılması kararlaştırılmıştır (Tekeli, İlkin, 1981: 132-133). Böylece tarihimizde ilk defa bir kambiyo denetimine gidilmesi üzerine konvertibilite de sona ermiştir. Ancak savaştan Osmanlı Devleti'nin yenik çıkması üzerine İttihat ve Terakki Hükümeti iktidardan düşmüş, yeni kurulan hükümet ise galip devletlerle 1918'de Mondros Ateşkes Anlaşması'nı imzalamıştır. Çok ağır şartlar taşıyan bu anlaşma sonrası, İstanbul Hükümeti siyasi ve iktisadi bağımsızlığını kaybetmiştir. 1919 yılında çıkardığı bir kararname ile, denetimi altında bulundurduğu bölgede faaliyet gösteren kambiyo komisyonunun çalışmalarına son vermiş, döviz alışı ve satışı üzerindeki sınırlamaları kaldırmıştır. Ana-

doluda kurulan Ankara Hükümeti, daha ziyade gelir sağlamak amacıyla gümrük vergilerini artırmışsa da, mali çevrelerde güveni sarsacağı, ülke dışına sermaye ve servet çıkarılmasına yol açacağı gerekçeyle kambiyo denetimine gitmeyi uygun görmemiştir (Tekeli, İlkin, 1981: 205-218).

Lozan anlaşması ile kapitülasyonlar, yabancılara tanınan tüm mali ve ticari imtiyazlar ve Duyun-u Umumiye idaresi kaldırılmıştır. Ancak Lozan anlaşmasının getirdiği kısıtlamalarla hükümetin dış ekonomik ilişkilere geniş ölçüde müdahalesi engellenmiş, yeni devletin gümrük egemenliğini 1929 yılından sonra kullanabilme şartı konulmuştur. Ayrıca devlet döviz piyasasını da serbest bırakmak zorunda kalmıştır. Ülkeden para, altın ve döviz çıkarılması serbestti. Türk parasının yabancı paralar karşısında değeri Cumhuriyetin ilk yıllarında serbest piyasada belirlenmekteydi. Kağıt para TL. sterline bağlıydı. Döviz kontrolünün bulunmadığı, kambiyo işlemlerinin serbest olduğu bu dönemde Türk parası konvertibilitesini sürdürmüştür (Ergin, 1984: 2).

2.2. Kambiyo Kontrolü Uygulamasına Giriş ve Türk Parasının Konvertibilitesinin Kaldırılması

1929 yılına kadar gümrük tarifeleri ile iç piyasayı dış rekabetten korumak mümkün olmamış ve ithal malları Türk piyasasına en uygun şartlarla girebilmiştir. Mamül mal satın alan Türkiye'nin ihracatına konu olan mal kalemleri ise daha ziyade zirai mahsullerden oluşmaktaydı. Diğer yandan tarım, ihracatın %90'ından fazlasını sağlamakla beraber, üretimdeki yetersizlikler bazen tarımsal malların bile ithalatını gerektiriyordu (Sarc, 1980: 10). İthalattaki artış Cumhuriyetin ilk yıllarında ticaret dengesinde devamlı açık verilmesine neden olmuştur.

1929 yılında büyük ticaret açığı yanında, hükümetin Osmanlı Duyun-u Umumiyesi'nden doğan ilk borç taksidini ödemesi gereği ve millileştirme çabaları döviz talebini daha da artırmış ve ödemeler dengesinde güçlükler belirlemeye başlamıştır. Dolayısıyla ödemeler dengesinin birkaç yönden uğradığı baskı kambiyo kurlarına yansımış, 1929 yılında dolar 1.97'den 2.08'e, sterlin 9.57'den 10,09'a ve Fransız frangı, 0.07'den 0.881'e yükselmiştir. Diğer yandan, ödemeler bilançosu açığına bağlı olarak İngiliz parasının kıymetlenmeye başlaması, döviz spekülasyonuna yol açmış, birçok kimse İngiliz lirası üzerinde oynayarak paramızın düşme seyrini hızlandırmıştır. Nihayet bu durum, Türk lirası ile ilgili bazı tedbirlerin alınmasını zaruri kılmıştır.

Yukarıda sayılan ve Türk parasının değer kaybetmesine yol açan sebepler karşısında Türkiye, ilk tedbir olarak 16 Mayıs 1929 tarih ve 1447 sayılı «Menkul kıymetler ve kambiyo Borsaları kanunu»nu çıkarmıştır. Türkiye’de ilk defa bu kanun ile, döviz ve kambiyo işlemlerine bir takım kısıtlamalar getirilmiştir.

1447 sayılı kanunun 29’ncu maddesinin birinci fıkrası, dövizler üzerindeki spekülasyonu yasaklarken, ikinci fıkrası da, kişi ve kurumların ihtiyaçları olmadıkça, gerek doğrudan gerekse dolaylı şekilde döviz alıp satamayacaklarını ve döviz ihtiyaçlarının nelerden ibaret olduğunun önceden bir liste ile maliye vekaletince saptanmasını öngörüyordu. Dolayısıyla ilk kambiyo tahdidi anlamına gelen 1447 sayılı kanunun 29. maddesiyle, kişi ve kurumların farklı amaçları için serbestçe döviz alıp satma imkanları sınırlandırılmıştır (Köklü, 1947: 35-36). 1447 sayılı kanun, ihtiyaçları karşılamak üzere döviz bütçesi yapılmasını kabul ederek miktar kısıtlamaları sistemini de başlatmıştır. Kısaca 1447 sayılı kanunla, spekülasyon yasaklanıyor ve döviz talepleri ihtiyaç listelerine bağlanarak ithalat tahdide tabi tutuluyordu.

Her ne kadar 1447 sayılı kanun, kambiyo denetlemesi konusunda Maliye Bakanlığı’na önemli sayılabilecek yetkiler tanıdıysa da, bu yetkiler tam bir kambiyo kontrolü yapabilmek için yeterli sayılmazdı. 1447 sayılı kanunun kambiyo kontrolü açısından yetersiz kalması nedeniyle, 25 Şubat 1930 tarihinde, kambiyo piyasasını doğrudan denetleyebilmek amacıyla, 1567 sayılı «Türk Parasının Kıymetini Koruma» (TPKK) hakkındaki kanun yürürlüğe girmiştir. Türkiye’de bu kanun ile, döviz kontrol rejimi uygulamaya konmuş, yani yabancı paraların Türk parası ile serbestçe alım ve satımı yasaklanmış, bu işlemler borsa muamelesi olmaktan çıkarılmıştır. Diğer yandan bu kanun ile dış ticaret açığını kaldırmak ve Türk parasının kıymetini sabit bir parite üzerinden istikrarlı tutmak amaçlanmıştır. Kanun hükümete, döviz fiyatına narh koymak ve döviz arz ile talebini sınırlayarak ödemeler dengesinde görülen açığı kapatmak amacıyla, her türlü döviz işlemleri hükümet denetimi altına sokulmuştur. Bunun açık anlamı, TL’nin konvertibilitesinin kaldırılması, ithalatın lisanslara ve kontenjanlara bağlanmasıdır (Köklü, 1947:35-36; Bener, 1968:89; Okyar, 1959-68).

3 — 1930 - 1980 Konvertibiliteden Uzaklaşılan Dönem

1930-1980 dönemi, Türk parasının serbest bir döviz olmaktan çıktığı ve konvertibilitenin ortadan kalktığı dönemdir. 1930 yılında çıkarılan 1567 sayılı kanun ile kaldırılan konvertibilite, daha sonraki dö-

nemlerde EMA'ya girmekle ilke olarak kabul edilmiştir. Ancak Avrupa ülkelerinin 1958'den sonra konvertibilite sistemini yeniden kurabilmiş olmalarına rağmen, Türkiye, ekonomisinde konvertibiliteye geçişin ön koşullarını sağlayamadığı için konvertibiliteye geçememiştir. İthal ikamesi politikasının uygulandığı bu dönemde ekonomi büyük dalgalanmalardan kurtarılıp istikrarlı bir yapıya kavuşturulamamıştır. Ekonominin sık sık çıkmaza girmesi üzerine 1958, 1970 ve 1980 yıllarında olmak üzere üç önemli istikrar programı uygulamaya konmuştur. Her üç istikrar tedbirinin de amacı iç ve dış dengenin yeniden kurulabilmesidir. Ancak daha sonraki bölümde bahsedeceğimiz gibi 1980 istikrar tedbiri, diğer istikrar tedbirlerinden farklı olarak ekonominin dışa açılması ve bunu sağlayacak dış ticaret, döviz kuru ve faiz politikalarında temel değişikliğe yer vermiştir. 24 Ocak 1980 istikrar tedbirlerine kadar konvertibilite gündeme gelen bir konu olmamıştır.

Aşağıda ilk olarak ithal ikamesi politikasının uygulanmaya başlaması ele alınacaktır. Daha sonra ise Türk lirasının konvertibilitesinin temini için ekonomide olumlu koşulların gerçekleşmediği, 1930-1980 döneminde uygulanan dış ticaret, kur ve faiz politikalarının incelenmesiyle ortaya konulacaktır.

3.1. İthal İkamesi Politikasına Geçiş

1929 yılından itibaren gümrük vergilerinin yükseltilmesi ve 1447 ve 1567 sayılı kanunlarla döviz piyasasının kontrole alınması ile Türkiye, 1930'lu yıllarda tüketim malları başta olmak üzere ithal ikamesine geçerken, sanayileşme sürecini devletçilik yoluyla başlatmıştır. Sanayileşme hamlesinin başladığı bu dönemde Türkiye, toplu iğnesini bile ithal etmekteydi. Dolayısıyla dış alım ihtiyaçlarını ikame ederek karşılamak kaçınılmazdı. 1931 yılında İlk Beş Yıllık Sanayi Planı uygulamaya konuldu. İkinci sanayi planı da hazırlanmışsa da, İkinci Dünya savaşı dolayısıyla uygulanamamıştır. Fakat her iki planında ortak noktası, iç piyasanın temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ve hammadde yurt içinden sağlanabilen endüstrilerin kurulmasının ana ilke olmasıdır.

Bu şekilde uygulamaya başlanılan ithal ikamesi politikası 1960'larda kesintili olarak uygulanmış, ancak 1963 yılında planlı kalkınma dönemine girilmesiyle birlikte süreklilik kazanarak şuurulu bir sanayileşme ve kalkınma politikası haline gelmiştir. Planlı kalkınma döneminde ithal ikamesi politikasının bütün araçları yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu araçlar; gümrük tarifeleri ve miktar kısıtlamalarıyla

yerli endistrilerin dış rekabete karşı korunması, Türk parasının yabancı paralar karşısında aşırı değerlenmesi, faiz oranlarının düşük tutulması, sübvansiyonlar, çeşitli vergi kolaylıkları ve hızlandırılmış amortisman yoluyla yatırımların teşvik edilmesidir.

3.2. Dış Ticaret Politikası

Planlı kalkınmamızda ithal ikamesine ağırlık verilmesi kaçınılmazdı; ancak izlenen stratejinin hatalı olması sonunda dış satımımızın gelişmesi ve kalkınmamız bakımından büyük bir engel teşkil etmiştir (Durdağ,: 18). Hiç şüphesiz bu politikaların uygulandığı dönemde GSMH önemli artışlar göstermiş ve belirli ölçüde belirli konularda ve belirli üretim alanlarında bazı sanayiler gelişmiştir. Ancak ithal ikamesinde sanayileşmek için gerekli hammadde, ara malları ve bilhassa yatırım mallarının ikamesine yeterince ağırlık verilmemiştir. Yani sanayileşme geriye, ara malları ve yatırım malları sektörlerine doğru yeterince geliştirilmemiştir. (Şahin, 1982:168). Bu dönemde imalat sanayinin dışa bağımlılığı artmıştır. Dolayısıyla Türkiye’de uygulanan ithal ikamesi politikası ekonominin ithalata bağımlılığını azaltmamış, ithalatın milli gelire oranını düşürmemiş, yükseltmiştir. Toplam ithalat içinde ara ve yatırım mallarının payı sürekli yüksek kalmıştır. Yurtiçi üretimin ithalata bağımlılığının yüksek oluşu, ithalattaki kesintinin, yatırımların ve üretimin düşmesine neden olmuştur. Bu durum eksik kapasite kullanımına, gelirin azalmasına, işsizliğe, mal kıtlığına ve enflasyona neden olmuştur.

Diğer yandan 15 yıllık plan döneminde dış satımın devamlı iyiye gitmesi ve bu konuya önem verilmesi öngörülmüştür. Ancak, ihracatın geleneksel yapısının değiştirilmesi ve çeşitlendirmesi, sanayi mallarının ihracatının artırılması üzerinde durulduğu ve çeşitli teşvik tetbirleri önerildiği halde, ihracat artırılamamış ve yapısı değiştirilememiştir. Bu nedenle ihracatın GSYİH içindeki payı düşmüş, dış ticaret hadleri Türkiye aleyhine değişmiştir.

3.3. Kur Politikası

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Türkiye’de 1930 yılından başlayarak hükümetin aşırı müdahalelerine tabi olan bir kambiyo kontrolü uygulaması yürürlükte olmuştur. Döviz kurları hükümet kararlarıyla belirlenmiş, döviz arz ve talebi kontrol altında tutulmuştur. 1930-46 yılları arasında Türk parası önce İngiliz sterlinine, daha sonra da Fransız frangına bağlanmak suretiyle değeri sabit tutulmaya çalışılmıştır. Türkiye 1946 yılında ayarlanabilir sabit kur sisteminin cari ol-

duğu Bretton Woods sistemine dahil olmuş ve bu defa parasının değerini dolara bağlamak suretiyle korumaya gayret etmiştir. Bu durum Bretton Woods sisteminin 1973 yılında yıkılmasından sonra da 1980 yılına kadar sürmüştür.

Döviz arz ve talebinin kontrol altına alındığı bir rejimin tipik göstergesi, ulusal paranın aşırı değerlenmesidir. Dolayısıyla dönem boyunca aşırı değerlenme Türk parasının belirgin bir özelliği olmuştur. Bu durum, ithalatı ve ithal ikamesi endüstrilerini teşvik ederken, ihracatı diğer döviz kazandırıcı sektörleri cezalandırmıştır. Böylece hızlı bir kalkınma çabası içinde olan Türkiye'nin ödemeler dengesi hemen hemen daima açık vermiş, buna bağlı olarak da devamlı dış kaynak talebi ve borçlanma ortaya çıkmıştır.

3.4. Faiz Politikası

İthal ikamesi döneminde yurt içi tasarruflar da artırılmamıştır. Ülkedeki fiyat artışları karşısında bir yandan gelecekteki tüketim harcamaları öne alınırken, öte yandan kıymetli madenlere ve gayri menkullere talep artmıştır. İthal ikamesi politikasının bir aracı olan faiz hadlerinin düşük tutulması, hatta enflasyon sebebiyle negatife dönüşmesi de tasarrufları cezalandırıcı bir rol oynamıştır. Dolayısıyla, özel ve kamu tasarruflarının artırılmayışı yüzünden Türkiye'de finansman açığının emisyon yolu ile karşılanması neticesinde, enflasyon daha da artmıştır.

3.5. Dış Borçlanma

İthal ikamesi döneminde yetersiz tasarruflara destek sağlayarak yatırımları canlandıracak ve ödemeler dengesi açıklarını kapatmada yardımcı olacak yabancı sermaye girişi de çok azdır. İşçi dövizleri ödemeler dengesinin içinde bulunduğu güçlükleri azaltan en önemli unsur olmuştur. Ancak TL'nin aşırı değerlenmesi işçi dövizlerinin girişini engelleyici rol oynarken, kur ayarlamaları sonrasında işçi döviz girişlerinde önemli artışlar olmuştur. İşçi dövizlerinin ekonominin nefes almasındaki büyük payına rağmen ödemeler dengesi sıkıntılarının giderek artması, Türkiye'nin daha büyük ölçülerde dışarıya borçlanmasına neden olmuştur. 1970'li yılların sonlarına doğru aşırı borçlanma, dış borç ana para ve faizlerinin ödenemez hale gelmesi yeni kredi bulmada zorluklar yaratmıştır.

En önemli ve sağlam döviz girdisi olan ihracat gelirlerinin azlığı yanında, dış borçların da sınırına ulaşılması üzerine döviz sıkıntısı

giderek artmıştır. Sonuçta girdi bakımından dışa bağımlı sanayi dalları ithalat sıkıntısı çekmeye ve üretim kapasitesi düşmeye başlamıştır. Bu durum gelirin azalmasına, işsizliğe, mal kıtlığına ve enflasyona neden olmuştur. Ekonomi krize varan boyuttaki bunalımdan ve ağırlaşan dış denge sorunundan çıkış yolunu, yaklaşık on yılda bir başvuru- lan yüksek oranlı devalüasyonlarda, büyük miktarlara varan dış finansmanda ve istikrar programlarında aramıştır. İç ve dış dengenin sağlanamaması, konvertibilitenin en önemli şartının gerçekleşmemesinde ve bu nedenle Türk lirasının konvertibilitesinin de sağlanamamasında etkin rol oynamıştır.

4 — 1980 Sonrası Konvertibilitenin Yeniden Kurulmasına Çalışılan Dönem

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Cumhuriyetin ilk yıllarında konvertibilitesi olan TL'nin, 1930 yılında çıkarılan 1567 sayılı TPKK hakkındaki kanunun yürürlüğe girmesi ile konvertibilitesi kaldırılmıştır. Her ne kadar 1958 yılında EMA'ya girmekle ilke olarak konvertibilite benimsenmişse de, 1930-1980 döneminde ekonomisinde konvertibiliteye geçişin ön koşullarını sağlayamadığı için Türkiye konvertibilite sistemini kuramamıştır. Dolayısıyla 24 Ocak 1980 İstikrar Tedbirleri'ne kadar konvertibilite konusu gündeme gelmemiş, iktisat komuoyunca tartışılmamış ve buna gerek de duyulmamıştır.

Aşağıda ilk olarak 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleri kısaca gözden geçirilecektir. Daha sonra ise, 1980 sonrasında konvertibiliteyi sağlamak amacıyla atılan adımlar, kur politikası ve 32 sayılı karar çerçevesinde ele alınacaktır.

4.1 - 24 Ocak Kararları

Türkiye yaklaşık 50 yıl boyunca (1930-1980) kambiyo denetimi uygulamıştır. Dolayısıyla Türk Lirası uzun yıllar konvertibiliteden yoksun bir para durumunda kalmıştır. 1970'li yılların sonunda Türk ekonomisinin içine düştüğü bunalım, şiddetli sosyal ve politik huzursuzlukları da beraberinde getirmiştir. Böyle bir ortamda iktisat politikalarının değiştirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. 24 Ocak 1980 İktisadi İstikrar Tedbirleri ile Türkiye, geleneksel ithal ikamesini değiştirerek ihracatın özendirilmesine dayanan bir stratejiye yöneldi. Bu kararlarla uzun yıllar dış dünyadan soyutlanmış olan Türk ekonomisinin yeniden dünya ekonomisi ile bütünleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle gerek iç gerekse dış ekonomiye ilişkin bir çok alanda serbest piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırılması gerekmiştir. 24

Ocak Kararlarıyla başlayan liberalleşme akımlarıyla birlikte TL.'nin konvertibilitesi de gündeme gelmiştir. Aşağıda da belirtileceği gibi, bu amaca adım adım gitmek üzere bir çok önlem alınmıştır.

24 Ocak Kararları, ekonomide enflasyonun %107'ye yükseldiği ve yoğun bir döviz darboğazının yaşandığı bir dönemde alınmıştır. Dolaşısıyla ilk aşamada içerideki şiddetli enflasyona ve dış ödeme açıklarına bir çözüm bulunmasına çalışılmıştır. Enflasyonun denetim altına alınması amacıyla alınan önlemlerden bazıları şunlardır. KİT'lere bütçe açıklarını kendi öz kaynaklarıyla karşılamalarını sağlamak için fiyat politikalarında serbesti tanınmış, vergi alanında yeni reformlar yapılmış, bu arada Katma Değer Vergisi uygulamasına geçilmiş ve daraltıcı para ve maliye politikası izlenmeye başlamıştır.

24 Ocak Kararlarının dış ticarete getirdiği yeni uygulamalar ise şunlardır. Kotaların kaldırılması, kambiyo denetiminin yumuşatılması, esnek kur sistemiyle «gerçekçi» kur politikasının uygulanması, faizlerin serbest bırakılması ve böylece enflasyonun üzerinde yükselmesine izin verilmesi, bürokrasinin azaltılması ve yabancı sermayeye yeni teşvikler sağlanması v.s.

Yukarıda anılan uygulamalarla 1980 yılından sonra enflasyon oranı düşmeye başlamıştır. 1970'li yılların sonlarında negatife dönüşen büyüme hızı da pozitif rakamlara dönüşmüştür. Ancak Tablo 1'den de izlenebildiği gibi 1980'li yılların sonlarına doğru fiyatlardaki yüksek artışlar, ekonominin en önemli sorunu olmaya devam etmiştir. 24 Ocak Kararları sonrasında ihracata sağlanan teşviklerin ihracat üzerindeki olumlu etkileri sonucu, ihracat artmaya başlamıştır. Artan döviz gelirleriyle ülke döviz darboğazından nisbeten kurtulmuş ve dış borçlarını düzenli şekilde ödeme olanağına kavuşmuştur. Bu durum ülkenin dış kredi itibarını yükseltmiştir. Ancak yine Tablo 1'de görüldüğü gibi dış ticaret dengesindeki açıklar kapatılamamıştır. İhracatın milli gelire oranı 1970'li yılların sonlarında %7'lerden 1980'li yılların sonlarında %15 civarına yükselmiştir. Ancak Türkiye'nin yüksek büyüme hızına ulaşması, bunu devam ettirmesi, sanayileşmesi ve uluslararası

TABLO : 1

**TÜRK EKONOMİSİ İLE İLGİLİ
BAZI MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELER**

Yıllar	(1980 - 1990)											
	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	
(Yüzdeler)												
-GSMH Büyüme												
Oranı (1)	-1.1	4.1	4.5	3.3	5.9	5.1	8.1	7.5	3.6	1.9	10.2	
-Enflasyon												
Oranı (2)												
Türkiye	107.2	36.8	27.0	30.5	50.3	43.2	29.6	32.0	68.3	69.6	53.1	
Sanayileşmiş												
Ülkeler	13.2	8.9	5.4	3.3	3.8	1.3	-3.3	0.9	2.9	4.5	4.7	
-İhracatın İthalat Karş .												
Oranı	36.8	52.7	65.0	62.0	66.3	70.2	67.1	72.0	81.4	73.8	58.1	
-İthalat/GSMH	13.6	15.0	16.3	17.9	21.4	21.1	18.9	20.1	20.2	19.6	20.8	
-İhracat/GSMH	5.0	7.9	10.6	11.1	14.2	14.8	12.7	14.9	16.5	14.4	12.0	
-Cari İşlemler												
Dengesi (3)	-3,408	-1,936	-952	-1,923	-1,439	-1,013	-1,465	806	1,596	961	-2,611	
-Dış Ticaret												
Dengesi (3)	-4,603	-3,864	-2,628	-2,990	-2,942	-2,975	-3,081	-3,968	-2,678	-4,167	-9,344	
-Dış Borçlar (4)	14.0	16.8	17.6	18.3	21.2	25.4	32.1	40.2	40.7	41.7	49.0	
-Dış B./GSMH	23.5	24.7	32.5	35.7	41.0	47.5	54.7	59.0	57.8	51.0	45.1	
-Dış Borç Servisi	47.4	31.9	31.2	38.2	31.0	30.7	35.8	32.3	36.2	32.5	27.1	

(1) 1968 Yılı Sabit Fiyatları İle.

(2) Toptan Eşya Fiyat Endeksi.

(3) Milyon Dolar.

(4) Milyar Dolar.

KAYNAK; DPT, 1980'den 1990'a Makro Ekonomik Politikalar Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler; İTO, Aylık Ekonomik Veriler, Nisan 1992; Halil Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, 8. Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul, 1991.

ekonomiye entegrasyonu için gerekli temel koşul, sürekli olarak ihracatını artırması ve yüksek bir seviyede tutabilmesidir.

4.2. 1980 Sonrası Kur Politikası

Türkiye 24 Ocak Kararlarından sonra serbest piyasa ekonomisine geçerken, döviz fiyatlarının serbest piyasada oluşumu gündeme gelecek, amacın TL.'yi konvertibil bir para haline getirmek olduğu açık-

lanmıştır. Bu amaca adım adım gitmek üzere, 1 Mayıs 1981'den itibaren (i) kur ayarlama yetkisi Maliye Bakanlığı'ndan alınarak Merkez Bankası'na verilmiş ve ii) T.C. Merkez Bankası, yaklaşık elli seneden beri uygulanan ve ekonomide bir çok sorunlar yaratan sabit kur sistemini prensipte bırakarak, hafta sonları hariç, döviz kurlarını günlük olarak ilan etmeye başlamıştır. Böylece TL.'nin dış değerindeki değişme, bir hükümet sorunu ya da siyasi sorun olmaktan çıkarılmıştır (Kazgan,:347; Manisalı,:47).

1 Mayıs 1981 tarihinden itibaren uygulanan kur sistemine «oynak kurlar», «hareketli kurlar», «değişken sabit kur» ve «kontrollü dalgalı döviz kuru» gibi adlar verilmiştir (Çarıkçı, 1981: 137). Fakat adı ne olursa olsun, 1 Mayıs'tan itibaren «kesikli» veya «kademeli» kur ayarlamaları yerine, «süreklilik» gösteren bir ayarlama yöntemi benimsenmiştir. Dolayısıyla dış dünya ile Türkiye arasındaki enflasyon oranı farkını giderme, dış ticaret hadlerindeki değişimin etkisini hesaba katma, ihracatı teşvik ve ithalatı sınırlama gibi amaçlara göre TL.'nin değerinin sürekli ayarlanması ile, daha gerçekçi bir kur politikası izlemek imkânı doğmuştur (Kazgan,: 347; Öksüz, 1980:319).

Günlük kur uygulamasına geçilmesi ile döviz kurları önemli ölçüde esnekliğe kavuşturulmuştur. 29 Aralık 1983 tarihinde alınan TPKK hakkındaki 30 Sayılı Kararla kambiyo rejiminin liberalleştirilmesi yolunda çok daha önemli gelişmeler sağlanmıştır. Buna göre, Merkez Bankası TL.'nin ABD doları cinsinden «esas kurunu» günlük olarak belirlerken, ticari bankalara da, buna dayanarak kendi döviz alış ve satış fiyatlarını, esas kurun % 6 altında veya üstünde oluşturma izni vermiştir. Bu izin dolayısıyla kurların oluşumunda arz ve talep güçlerinin işleyişine bir ölçüde imkân sağlanmıştır. 1 Temmuz 1985 tarihinde ise Merkez Bankası esas kur uygulamasından vazgeçmiş, döviz alış ve satış fiyatlarının belirlenmesini tamamen bankalara bırakmıştır. Fakat bankaların buna hazır olmamaları sonucu uygulamada bazı aksaklıklarla karşılaşmış, spekülasyonun yoğunlaşması ve döviz fiyatının tırmanması üzerine Ekim 1986'dan sonra Merkez Bankası döviz alış ve satış fiyatlarını düzenleme görevini yeniden üstlenmiştir. Böylece uygulamada döviz fiyatının serbest piyasada oluşması gerçekleştirilememiştir. Kambiyo denetimi rejimine getirilen diğer önemli bir yumuşama hareketi, Ocak 1987'den itibaren, yetkili döviz müesseseleri, döviz büfeleri gibi kuruluşlara, belirli koşullar altında döviz alış ve satış işlemi yapma yetkisinin tanınmasıdır.

Temmuz 1988 tarihinde ise, Merkez Bankası bünyesinde ve denetiminde konvertibilitenin önemli bir alt yapısı olan serbest bir döviz borsası kurulmuştur. Bankalar, özel finans kurumları (faizsiz bankalar), yetkili müesseseler ve Merkez Bankası'nın katılmasıyla oluşan döviz borsasında, döviz kurları, arz ve talebe göre her gün yeniden belirlenmeye başlamıştır. TL'nin dış denge değerinin belirlenmesi açısından oldukça önemli olan döviz piyasası yanında, 1989 tarihinde de döviz karşılığı altın piyasası faaliyete geçmiştir.

4.3. TPKK Hakkındaki 32 Sayılı Karar ve Konvertibilitenin İlanı

Kambiyo rejiminin liberalleşmesi yönünde daha ileri bir aşamaya 11 Ağustos 1989 tarihinde çıkarılan TPKK hakkındaki 32 Sayılı Kararlarla geçilmiştir. TPKK yasası uyarınca hazırlanan ve konvertibiliteye geçiş olanağı sağlayacağı ifade edilen 32 Sayılı Karar ve bu karara ek olarak Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca yayınlanan 89-32/1 sayılı tebliğ ile bu tebliğe ilişkin olarak T.C. Merkez Bankası'nın 1—A numaralı tebliği, dış ticaret ve döviz yönetimine yeni bir yön vermiştir.

32 Sayılı Karar ile ona ilişkin tebliğlerin getirdiği bazı yenilikler şöyle özetlenebilir (Kavas, 1989: 17; Seviğ, 1989:13-16; Hoşgör, 1989: 25-26).

— Yurt dışına iş yapmak için gidecek sermayenin tutarı 3 milyon ABD dolarından 25 milyon ABD dolarına çıkarılmıştır.

— İhracatçıların yurda getirmeleri zorunlu döviz miktarı %80'den %70'e indirilmiştir.

— İthalat bedellerinin TL. olarak da transfer edilebilmesi serbestisi getirilmiştir.

— Yabancılara Türkiye'de gayrimenkul satınalma imkânı sağlandığı gibi, bunların gelir ve satış bedellerinin transferine veya yurt içinde kullanılmasına izin verilmiştir.

— Yabancıların borsada Türk Menkul Kıymetleri'ni alabilmeleri ve Türkiye'de yerleşik kişilerin yurt dışından menkul kıymet alıp satmaları serbest hale getirilmiştir.

— Dışarıda yerleşik kişilerin bankalar nezdinde TL. mevduat hesabı açtırmaları ve hesap bakiyelerini TL. veya döviz olarak yurt dışına transfer ettirmeleri serbest hale getirilmiştir.

— Bankalara bir günden kısa vadeli olmamak kaydıyla vadeli döviz alım satımı yapma imkânı getirilmiştir. Şahıslara ise 15 günden kısa vadeli olduğunda 3.000 \$'a kadar, 15 gün-6 ay arası vadelerde ise miktar kısıtlaması olmaksızın vadeli işlem yapma hakkı tanınmıştır.

— Kıymetli maden ve taş dış ticareti yapabilecek, bunun yanında döviz alım satımı ile de uğraşabilecek yetkili müesseselerin kurulması kabul edilmiştir.

— Merkez Bankası konvertibil ve konvertibil olmayan dövizleri tesbit etmiştir. Merkez Bankası 18 ülke parasını alım satım konusu yapılan döviz olarak kabul etmiştir. Bu dövizlerin kurlarının belirlenmesi konusunda Merkez Bankası, yetkili müesseseler, özel finans kuruluşları ve bankalarla birlikte karar alınacaktır.

Kısaca 32 Sayılı Karar ile ona ilişkin tebliğler çerçevesinde Türk kambiyo mevzuatı büyük ölçüde liberalleştirilmiştir. Böylece OECD ve AT ülkelerinde uygulanan ekonomik ve mali politikalara uyum kolaylaşmış ve TL'nin konvertibilitesi için uygun bir ortam yaratılmış olmaktadır. Bu gelişmeler üzerine hükümet 22.3.1990 tarihinde IMF'ye başvurarak VIII madde statüsüne geçmek istediğini ve bu madde statüsünün bütün yükümlülüklerini kabul ettiğini bildirmiştir. VIII madde statüsüne göre Türkiye uluslararası cari işlemlere ilişkin ödeme ve transferlere herhangi bir sınırlama getirmeyeceği konusunda her zaman yabancılara güvence vermiş olmaktadır. Diğer bir deyişle hükümet, döviz piyasasına müdahale ederek yeni kısıtlama getirmeyeceğini garanti etmektedir. Böylece TL'nin konvertibilitesi yasal olarak uluslararası alanda tescil edilmiştir.

SONUÇ

Cumhuriyetin ilk yıllarında konvertibilitesi olan ancak 1930-1980 yılları arasında uygulanan yoğun kambiyo denetimi ile konvertibilitesi ortadan kalkan Türk Lirası, 1980 sonrası adım adım yeniden konvertibil bir para konumuna getirilmeye çalışılmıştır. 1990 yılında ise TL'nin konvertibilitesi yasal olarak ilan edilmiştir.

Ancağ bir çok önemli adım atılmış olmasına rağmen, TL'nin uluslararası borsalarda işlem gören güvenilir ve sağlam bir konvertibil para durumuna geldiğini söylemek için vakit erkendir. Çünkü iç ekonomik dengenin varlığı, kararlı bir büyüme hızı, dış ticaret dengesi, yeterli döviz rezervleri, döviz gelirleri ile dış borç ödemeleri arasındaki uyum, gelişmiş bir döviz piyasası gibi konvertibilite uygulamasının

başarısı için gerekli olan şartlar henüz bir bütün olarak sağlanamamıştır. Özellikle Türkiye'deki enflasyon ile Türkiye'nin ticaret ortağı olan sanayileşmiş ülkelerdeki enflasyon oranı arasındaki büyük uçurum Türkiye'de konvertibilite sisteminin uygulanmasındaki en önemli engellerin başında gelmektedir. Türkiye'deki enflasyon, ticaret ortaklarının enflasyon oranına yaklaştırılmadıkça, ellerinde Türk parası bulunanlar, sürekli değer kaybına uğrayan TL'yi derhal daha sağlam paralara dönüştürmeye başlayacaklardır. Böylece TL'nin rezerv bir para olarak tutulması ve üçüncü ülkelerle olan ödemelerde kullanılması sözkonusu olmayacaktır. Özetle Türkiye'deki enflasyon, yabancı ülkelerle olan ekonomik ilişki ve mübadelelerde TL'nin ödeme aracı olarak kullanılabilmesi ve bu paranın genel kabul görmesine en büyük engeli teşkil etmektedir.

Sonuç olarak 1990'da yasal olarak konvertibilitesi ilan edilen Türk parası, konvertibilitenin sürdürülebilmesi için gerekli olan koşullar açısından değerlendirildiğinde, uygulamadaki başarı şansı düşüktür. TL'nin gerçekte tam konvertibil bir para konumuna gelebilmesi için, daha bir çok gelişmeye ihtiyaç vardır. Bunun için öncelikle ülkedeki fiyat artış hızı düşürülmeli. Türk ekonomisinin üretim ve rekabet gücü yükseltilmeli ve ödemeler dengesi sağlıklı bir yapıya kavuşturulmalıdır. Bu gelişmeler sağlanmadığı müddetçe, Türk Lirası iç ve dış piyasalarda güven duyulan konvertibil bir para olmayacaktır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Abuşoğlu, Ömer, **Türk Lirasının Konvertibilitesi**, Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayını, Ankara, 1986.
- Aydın, İzzet, **1980'li Yıllarda Türk Lirasının Konvertibilitesi Sorunu**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul, 1984.
- Bener, Erhan, **Türkiye'de Para ve Kambiyo Denetimi**, Ajanstürk Matbaası, Ankara, 1968.
- Çarıkçı, Emin, **Yeni Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye'de Sanayileşme Politikaları**, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981.
- Ergin, Feridun, **Para Politikası**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1984.
- Kazgan, Gülten, **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**, Altın Kitaplar Yayınevi, İst. 1988.
- Köklü, Aziz, **Türkiye'de Para Meseleleri**, Milli Eğitim Bakanlığı Siyasal Bilgiler Okulu Yayını, Ankara, 1947.

Kreinin, Mordechai E., **International Economics a Policy Approach**, 2nd Edition, U.S.A., 1975.

Levi, Maurice, **Internaitonal Finance**, 3rd Edition, McGraw-Hill Book Co., Singa-
pure, 1985.

Öksüz, Suat, **Türkiye'de Para ve Dış Denge**, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayını, Eskişehir,
1980.

Seyidoğlu, Halil **Uluslararası İktisat**, Güzem Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 1991.

Şahin, Mehmet, **İthal İkamesi Politikalarının Başarısızlığı Üzerine Bir Tahlil De-
nemesi**, Basılmamış Doçentlik Tezi, Kayseri, 1982.

Tekeli, İ.; İlkin, S., **Para Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama: Türkiye Cum-
huriyet Merkez Bankası**, Merkez Bankası Yayını, Ankara, 1981.

Yıldız, Rıfat, **Konvertibilite**, Atatürk Üniversitesi Yayını, Erzurum, 1987.

Makaleler

Erengül, Bilge, «Nasıl Bir Konvertibilite», **Dış Ticarete Durum**, Ocak / Şubat,
1984. (11 - 14).

Gürkan, Çelebican, «Türk Lirasının Konvertibilite Sorunu», **Dış Ticarete Durum**,
Mart / Nisan 1988. (18 - 19).

Hoşgör, M. Raci, «11 Ağustos Kararlar İÜzerine», **Para ve Sermaye Piyasası**,
Ağustos, 1989, (25-26).

Kavas, Ahmet, «11 Ağustos Kararlarının Getirdikleri», **Para ve Sermaye Piyasası**,
Ağustos 1989, (17).

Manısalı, Erol, «Türk Lirası Konvertibilitenin Neresinde?», **Dış Ticarete Durum**,
Ocak / Şubat 1984. (5 - 6).

Minibaş, Türkeli, «Dış Ticaret ve Kambiyo İşlemlerinde Kısıtlamaların Kaldırılma-
sı, Tek Başına TL.'nin Konvertibil Olmasına Yetmeyecektir», **Para ve Ser-
maye**, Ağustos 1989, (22).

Ongun, Tüba, «Döviz Piyasası, Döviz Kuru ve Konvertibilite» **Dış Ticarete Du-
rum**, Mart / Nisan 1988. (14 - 16).

Seviğ, Veysi, «Ağustos Ayı Ekonomik Kararlarının Hukuksal Yapısı «Konverti-
bilite» », **Para ve Sermaye Piyasası**, Ağustos 1989, (13 - 16).

Raporlar ve Diğer Kaynaklar

DPT, 1980'den 1990'a Makro Ekonomik Politikalar Türkiye Ekonomisindeki Ge-
lişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler, 1990.

İTO, **Ekonomik Rapor**, 1990.

İTO, **Aylık Ekonomik Verileri**, Nisan 1992.

Maliye ve Gümrük Bakanlığı, **1989 Yıllık Ekonomik Rapor**, 1989.

TÜSİAD, **TÜSİAD Ekonomik Araştırmalar**, 1988.